

Simpozij o ljudskim pravima izbjeglica u zapisima

Anne J. Gilliland

Prema procjeni Ujedinjenih naroda (UN), krajem 2016. godine broj je prisilno raseljenih osoba diljem svijeta premašio 65,6 milijuna ljudi. Među njima je bilo 22,5 milijuna izbjeglica, 10 milijuna onih bez državljanstva, a 189.300 ljudi je preselilo te godine. Krize raseljavanja otvaraju složena, međusobno povezana pitanja, o nacionalnim državama, zakonima, granicama, ljudskim pravima, državljanstvu i identitetu, sigurnosti, alokaciji resursa i informacijsko-komunikacijskim tehnologijama. Uz tu kompleksnu problematiku je vezano i pitanje dokumentacije, osobito službenih zapisa, koje je sveprisutno i temeljno, no nerijetko jedva vidljivo. Velika je pozornost usmjerena na službenu provjeru identiteta i državljanstva raseljenih osoba, ocjenjivanje sigurnosnih rizika koje oni nose, ponovno ujedinjenje obitelji i utvrđivanje jesu li oni kvalificirani za azil i preseljenje. Međutim, problemi s kojima se izbjeglice i druge raseljene osobe suočavaju pri pristupu, nošenju i izradi službenih dokumenata potrebnih za ove procese, ostaju nedovoljno adresirani.

Ova je tema bila povod za organizaciju skupa kojeg su sponzorirali *Center for Information as Evidence*, *University of California at Los Angeles* (UCLA), *University of Liverpool Centre for Archive Studies* (LUCAS) i *Vera and Donald Blikken Open Society Archives* pri *Central European University* u Budimpešti. Jednodnevni simpozij, održan 10. siječnja 2018. u Blikken Open Society Archives u Budimpešti, okupio je predavače i druge sudionike iz Visokog povjerenstva Ujedinjenih naroda za izbjeglice, nevladinih organizacija koje rade s izbjeglicama, nadzornih agencija angažiranih u dokumentiranju zlouporaba ljudskih prava, arhiva i akademskih institucija.

Sudionici simpozija govorili su o načinima na koji dokumentacija, podaci i zapisi nevladinih organizacija, arhivi i njihovo gradivo, osobna svjedočanstva,

svjedoci i drugi izvori u zajednici, kao i drugi „nerformalni“ oblici i korištenje službenih evidencija igraju presudnu ulogu u životima migranata dok putuju preko državnih granica, komuniciraju s upravnim tijelima i dobrotvornim organizacijama i agencijama za pomoć, bilo da se na kraju preseljavaju u nove zemlje i sučeljavaju s njihovim birokratskim sustavima ili vraćaju na svoje mjesto podrijetla.

Početni ciljevi simpozija bili su trostruki:

- ♦ učiniti vidljivim i razumjeti ulogu zapisa u životima izbjeglica u povijesnom i suvremenom kontekstu;
- ♦ identificirati potencijalne mehanizme za pomoć izbjeglicama i njihovim zagovarateljima da pronađu, pristupe i prezentiraju vjerodostojne zapise u svoje ime;
- ♦ raditi na izradi platforme za prava izbjeglica u zapisima.

Slijedi sažetak glavnih tema iz prezentacija i rasprava na simpoziju, zajedno s nekim od pitanja koja se javljaju i područjima koja su identificirana kao važna za daljnje istraživanje, razvoj i obrazovanje.

Uloga zapisa i druge dokumentacije u životima izbjeglica

Sposobnost osoba da napreduju i ostvaruju svoja ljudska prava ne ovisi samo o njihovom fizičkom preživljavanju i dobrobiti, već i o čvrstoći njihove pravne prisutnosti. Migranti (izbjeglice, tražitelji azila i interno raseljene osobe) trebaju dokumente (zapise) ili drugi dokazni materijali, koji dokumentira, primjerice, identitet osobe, obitelj, prava, dostignuća i imovinu kroz vrijeme, prostor i generacije, ali im oni iz različitih razloga mogu biti nedostupni, bilo da su izgubljeni, odbačeni ili su im oduzeti. U najizraavnijim okolnostima, raseljene osobe,

koje ne mogu pokazati odgovarajuće dokumente, možda čak neće moći dobiti hranu u tranzitnim prostorima.

Članak 27. Konvencije o izbjeglicama iz 1951. navodi pravo izbjeglica na osobne isprave. Većina država EU preuzima odgovornost za prijavljivanje izbjeglica i izdavanje isprava o identitetu svim izbjeglicama na svom teritoriju, koji nemaju važeće putne isprave. U nekim zemljama, posebno onima bez održive javne uprave, UN mora preuzeti registraciju i izdavanje identifikacijskih dokumenata, što može uključivati izradu osobnih dokumenata na temelju DNK, koji mogu pomoći i kod spajanja obitelji. Identifikacijski dokumenti, izdani na temelju članka 27., štite od odbijanja, arbitrarnog uhićenja i pritvaranja te olakšavaju slobodu kretanja i ostvarivanje pogodnosti, kao i spajanje obitelji.

Dodatni službeni dokumenti i druge vrste zapisa (primjerice obavještajni podaci) često se traže i koriste kao dio sve strožih sigurnosnih provjera u mnogim državama kroz koje žele putovati tražitelji azila i osobe kojima je odobren izbjeglički status. Službene evidencije i druga dokumentacija također su potrebni i kada je osobi jednom odobren azil ili nakon nagodbe, npr. za dokazivanje stečenog obrazovanja, radnog iskustva, vojne službe, povijesti bolesti, državljanstva drugih država, vlasništva nad imovinom, ošteta i sl. ili kada osoba, koja se vratila u svoje mjesto, mora (ponovno) ostvariti imovinska, socijalna i druga prava.

Sudionici su istaknuli da raseljene osobe mogu koristiti službene zapise, iz nužde ili zbog osobne sigurnosti, kao i dokazivanja, skrivanja i krivotvorenja identiteta, pa bi trebalo razmotriti sve aspekte povezane s tim aktivnostima i oblicima zapisa.

- ♦ Koje vrste dokumenata su potrebne, kada i u kojim vrstama procesa?
- ♦ Kakve uvjete postavljaju različita upravna tijela za izradu i potvrdu tih dokumenata?

Dokumentacija o izbjeglicama © OSA

- ♦ Što se događa ako izbjeglica ne može predočiti tražene dokumente? Ili ovlaštenu kopiju dokumenta? Ili kada se podaci u različitim evidencijama ne podudaraju?
- ♦ S kakvim se poteškoćama izbjeglice suočavaju i kakvu pomoć imaju na raspolaganju pri identificiranju, razumijevanju, dobivanju i izradi dokumenata?
- ♦ Mogu li im u tome pomoći „pomoćnici za zapise“?
- ♦ Kako identificirati preminule raseljene osobe bez ikakvih osobnih dokumenata?
- ♦ Što može poduzeti osoba koja traži azil u slučaju kada su dokumenti na temelju kojih je molba odbijena klasificirani (npr. nastali su radom službenih tijela u okviru protuterorističkih aktivnosti)?
- ♦ Kako se dokazuje valjanost braka ako je sklopljen usmenim ugovorom koji nije zahtijevao pisani zapis (npr. neki muslimanski brakovi)?
- ♦ Kakve vrste digitalnih i biometrijskih zapisa nastaju, tko su njihovi stvaratelji gdje se nalaze? Kako se oni vrednuju, koriste i čuvaju? Kako će se koristiti i čuvati u budućnosti? Tko će u to biti uključen?

- ♦ Kako bi se digitalne tehnologije mogle upotrijebiti za pomoć izbjeglicama u kopiranju, nošenju ili pristupu ovjerenim preslikama osobnih dokumenata? S obzirom na to da svaka pravna nadležnost ima različite i promjenjive zahtjeve, procedure i diskreciju glede stvaranja i odobravanja zapisa koji oblikuju nacionalne politike i dionici, bi li takav pristup bio izvediv?

Jedna od mogućih strategija mogla bi biti da se prvo usredotoči na razumijevanje i rješavanje zahtjeva za evidenciju migranata u državama u kojima su prvi put registrirani, kao što su primjerice Grčka, Malta, Italija, Hrvatska, Španjolska i Turska.

Globalna uloga arhiva u rješavanju izbjegličkih kriza

Sudionici su istaknuli da interesi migranata i migrantskih zajednica za službene evidencije i arhivsko gradivo mogu obuhvaćati generacije i da vjerojatno neće biti isti kao interesi države i njezinih građana, povjesničara ili drugih znanstvenika koji obično predstavljaju primarne korisnike službenih i povijesnih arhivskih zapisa. Doista, arhivski postupci

poput vrednovanja, opisa i digitalizacije, koji su usklađeni s tim dionicima, mogu kritički izbjeći izbjegličke teme. Prisutna je svijest o izbjegličkim potrebama i problemima vezanima uz zapise, koje UNHCR i postojeće nevladine organizacije ne mogu adekvatno riješiti, već zahtijevaju pažnju nacionalnih arhiva i državnih agencije širom svijeta.

a. Odgovornosti i uloge različitih vrsta arhiva

Istaknuto je da najmanje četiri različite vrste arhivskih ustanova snose odgovornost po različitim točkama za različite aspekte tih problema:

1. Javni arhivi, koji čuvaju službene zapise, a koji se odnosi na pojedince i njihova prava, kao i na procese, događaje i pokrete vezane uz izbjegličku problematiku. Iako središnje mjesto ovdje imaju ustanove koje su u nadležnosti državne uprave i lokalne samouprave, kao što su nacionalni i regionalni državni arhivi, ova kategorija uključuje i druge institucionalne arhive koji čuvaju školske svjedodžbe i diplome, dokumentaciju o zaposlenju, medicinsku dokumentaciju i sl. (npr. sveučilišni, bolnički ili gospodarski arhivi)

INFO

Više o *Refugee Rights in Records* projektu saznajte na:
<https://informationasevidence.org/refugee-rights-in-records>

2. Povijesni arhivi i arhivske zbirke, koji prikupljaju gradivo retrospektivno i „u danom trenutku“ vezano uz ljudska prava, iskustva izbjeglica i srodne teme (npr. Arhiv UNHCR-a i Blinken Open Society Archives), a također mogu primiti i donacije relevantnih osoba;
3. Gospodarski i institucijski arhivi poslovnih subjekata i poduzetnika, koji za javnu upravu i nevladine organizacije obavljaju pojedine ugovorene aktivnosti;
4. Arhivi lokalnih zajednica i interesnih skupina, koji su najaktivnija vrsta arhiva, nastaju, izgrađuju se i vode prvenstveno u interesu samih migrantskih zajednica. Iako postoje projekti poput Syrian Archive, koji prikuplja dokaze i dokumentira incidente na terenu, ili Witness, koji educira i na druge načine pomažu pojedincima da sigurno dokumentiraju zlouporabe ljudskih prava i da „učinkovito koriste snimke kako bi stvorile pozitivne promjene u njihovim zajednicama“, mnogi arhivi zajednica jednostavno nemaju sposobnost dokumentiranja kriza za vrijeme njihova trajanja, već se formiraju nakon što se migranti smjeste i sve više koriste nove medije za okupljanje zajednice i njezinih iskustva u dijaspori.

Otvoreno je više tema i pitanja o tome kako različite vrste arhiva i njihove aktivnosti, samostalno i koordiniranim radom, mogu pridonijeti rješavanju izbjegličkih kriza:

- ♦ Arhivisti odgovorni za stvaranje, upravljanje i očuvanje zapisa rade pod mnogim političkim i materijalnim pritiscima u zemljama koje sudjeluju u sukobima, krše ljudska prava i/ili potlačivanju pojedinih zajednica ili društvenih skupina. Kako globalna arhivska zajednica može pomoći tim arhivima u zaštiti svoga gradiva od uništenja i/ili političke represije i omogućće dostupnost preslikama (zajedno s potvrdom o autentičnosti kopije) bivšim državljanima koji sada bora-ve izvan zemlje?
- ♦ Kako različite vrste arhiva: državni, povijesni, specijalni, korporativni i lokalni, mogu surađivati i zajednički raditi kako bi odgovorili na potrebe migranata za službenim dokumentima i dokumentiranjem izbjegličkih iskustava? Kako arhivisti mogu biti neposrednije i sigurnije uključeni u dokumentiranje uvjeta koji dovode do izbjegličkih kriza?
- ♦ Relevantna dokumentacija, npr. školske i porezne evidencije ili evidencije vozačkih dozvola često se ne smatraju vrijednim trajnoga čuvanja u arhivima, ili se čuvaju kao statistički podaci, a ne na razini pojedinca. Kako bi se arhivima i uredima nadležnima za vođenje evidencija mogla osigurati sredstva za čuvanje, indeksiranje i digitalizaciju takvih zapisa? Općenitije, kako bi se arhivima mogli osigurati potrebni resursi da brže obrađuju svoje gradivo kako bi mogli bolje odgovoriti na neposredne i buduće potrebe za zapisima?
- ♦ Za arhive i druge urede za izdavanje dokumenata bilo bi neprimjereno da izdaju uvjerenja o prihvatljivosti zapisa koje sami čuvaju ili kopijama koje pružaju, iako oni svakako donose vrijedne prosudbe u procesu vrednovanja zapisa, a mnogi također ovjeravaju kopije načinjene od vlastitih zapisa. Mogu li oni, međutim, pružiti stručnu ekspertizu o kontekstu nastanka zapisa ili njegove kopije, te njihovoj vjerodostojnosti ili dokaznoj vrijednosti u pravnim postupcima?
- ♦ Mogu li arhivi u državama koje pružaju azil u ime migranata postaviti zahtjeve za izdavanje ovjerenih potvrda o njima iz službenih evidencija (npr. izvodi iz matičnih knjiga ili diplome) arhivima u državama njihova podrijetla? Ako potonji arhivi nisu u mogućnosti ili nisu voljni izdati takve potvrde, može li im arhiv, koji je podnositelj zahtjeva, svjedočiti o tome?

b. Platforma za prava izbjeglica u zapisima

Otvorena su brojna pitanja, posebno o tome koja bi prava izbjeglice mogli, tj. trebali imati vezano uz pristup, upravljanje, čuvanje i buduću uporabu službenih evidencija stvorenih o njima i njihovim obiteljima (u obliku fizičkih, digitalnih i biometrijskih zapisa) u svojim zemljama podrijetla ili bilo kojoj drugoj državi kroz koju prolaze ili se naseljavaju kao izbjeglice?

Može li se identificirati i promicati platforma za prava izbjeglica u zapisima, kao što su primjerice potpun, slobodan i informirani pristanak za prikupljanje podataka i ograničenja za buduću upotrebu podataka; zaštitu relevantnih evidencija koje se čuvaju u mjestu rođenja i bilo kojoj drugoj lokaciji; osiguran siguran i jeftin pristup relevantnim zapisima o sebi; pravo na informaciju o postojanju klasificiranih podataka o sebi koji bi mogli spriječiti dobivanje azila; pravo na pomoć u pristupu zapisima na zahtjev; pravo na sigurni način zaštite vlastitih primjeraka službenih dokumenata; pravo na informacije o tome gdje i kako se zapisi čuvaju, obrađuju i stavljaju na raspolaganje; prava na relevantne podatke o članovima obitelji za potomke izbjeglica. ■